

ŞAİRİN DÜNYA SAVAŞI,

yaxud həyatımızın ən yaxşı naxışlarının kitabı üzərində düşüncələr...

Hər bir yazı öncə informasiya istəyir. Seçilmiş məlumatlar, əslində, bütün təhlili yazıların xarakterik portret cizgiləridir. Ona görə də oxucu tələbatını nəzərə alıb qabaqca portretin xarakterik cizgilərini təqdim etməyi özümə borc bildim: “Görkəmli şair, ədəbiyyatşünas və pedaqoq, “Yeni dövr Azərbaycan şeirində vətəndaşlıq lirikasının əsas yaradıcılarından biri” (akademik İ. Həbibbəyli) X.Kərimli “Ay işığında”(1998), “Anamdan məktub” (2000), “Bu da bir nağıldı...” (2004), “Mənə elə gəlir ki...” (2008), “Duyğularım, düşüncələrim”, “Mənim könlüm bir ümmandır” (İran, 2011), “Payız duyğuları” (2013), “Ahlat taşı” (Türkiyə, 2019), “Dünya mənim ov-cumdadır” (2020) poetik toplularının müəllifidir. Zəngin ömür yolu keçmiş söz adamının 70 illik yubileyinə həsr olunan bu kitabın oxucu qəlbini fəth edəcəyinə inanırıq”. Bu məlumatı şair Xanəli Kərimlinin yeni kitabının annotasiyasından iqtibas etdim. Onun ədəbi tərcümeyi-halına haqqında yazılmış kitablar da kifayət qədər aydınlıq gətirir. Xüsusilə, istedadlı filosof, tənqidçi Sabir Bəşirovun “Xanəli kərimli: Bir ömrün nağılı” (2011) kitabının adını çəkmək yerinə düşür. Burada mənim Xanəli Kərimli yaradıcılığını kifayət qədər oxucu diqqətinə çəkən “Söz və qan” (2017) kitabımı da yada salmaq istərdim. Kitabın üz qabığında şairin poetik məramnaməsi kimi dörd misrası da yer alıb:

**Haradan gəldiyim özümə ayan,
Hara gedəcəyim - Tanrı işidir.
Mənim hər zərrəmdə bir gizli ümman,
Əvvəli də sirdir, sonu da sirdir...
Kaş şair bu bəndin üçüncü misrasının sonunu “ümman” sözü ilə yox, “bəyan” sözü ilə bitirəydi. Hərçənd ki, “ümman” sözünün də fikir yükünü kifayət qədər anlamaq olar. Necə ki, Hadi deyirdi: “Bir kitabam, hər vərəqim min kitabdır”, ancaq “bəyan” sözünün də yerinə görə daha orjinal yük gətirmə gücü var.**

Onsuz da şairlər savaş içindədir; özü ilə, dünya ilə, həyat ilə savaş içindədir. Özü ilə savaşağın yetəri budur ki, yolunu qoruyur. Əqidəsinin bütövlüyünə, amalının saflığına, duyğularının təmizliyinə... niyyətindən, bəlkə bir az da dəqiq desək, tamahından, nəfsindən gələn zərbələrin qabağına sinəsini gərir. Özünü hədəf eləyir, elə özünü qorumaq üçün. Zənnimcə, şairin dünya ilə savaşı da özü ilə savaşın davamıdır. Əslində şair özüylə savaşaşarkən dağılmış dünya nizamı uğrunda savaşır. Xanəli Kərimli kimi şairlərin mənəvi kredosu budur ki, əgər özü ilə savaşa qalib gələrsə, dünya ilə savaşa da öz

həqiqətini diktə edə bilər. Və demək həyat ilə savaşa da oğrunun və doğrunun arasında dayana biləcək. Həyatda doğrunun qələbəsini təmin etmək üçün ruhunu səfərbər edəcək.

Xanəli Kərimlinin mənəvi mühiti kifayət qədər yetkin olan üç yaradıcılıq istiqamətində - ruhundan, varlığından mənəvi tələbat kimi gələn özünüifadə imkanını təsdiqləyir.

Xanəli Kərimlinin bu üç yaradıcılıq istiqamətindən - şairliyindən, elmi-ədəbi-tənqidi yaradıcılığından və pedaqoji fəaliyyətindən hansını önə çəkməyi qərarlaşdırmaq çətin olsa da, hər halda mən ilahi təb kimi ruhundan, varlığından gələn əks-səda olaraq poe-

tik yaradıcılığını birinci istiqamət kimi qəbul edərdim. Çünki şairliyin mayası anadangəlmədir, təbiidir, sonradan qazanılan deyil.

Əgər şairin yaradıcılığı üçün “şairə ilhamdan maya gərəkdir” (M.Müşfiq) hökmünü əsas tuturuqsa, onda bizim seçimimizin əsaslı olduğu şübhə doğurmaz.

“Tanrı müjdəsi” Xanəlinin yaradıcılığında indiki məqam üçün həm xronoloji ardıcılıq baxımından, həm də poetik kamillik mahiyyətindən yanaşsaq zirvədir. Çünki onun bu kitaba qədər ilhamlı, poetik örnəkləri az deyil. Amma hər halda yaşın, həyat təcrübəsinin, müşahidə imkanlarının genişlənməsi də onun mənəvi gücünü realizə etməsi baxımından kifayət qədər əhəmiyyət kəsb edir. Sənətkar üçün ədəbi dəyərlər kifayət qədər zaman istəyir ki, kristallaşsın, arınsın, durulsun və əsl poetik mənzərəni tələb olunan simvolizə imkanları səviyyəsinə qaldırsın. Hər bir sözün dəyəri, gücü təkcə məcazlarla yüklənməsindən asılı deyil, onun, həyatı nə dərəcədə təqdim etməsindən daha çox asılıdır. Şairin yeni kitabına - “Tanrı müjdəsi”nə (2021) son illərdə yazdığı şeirləri və bir neçə poeması daxil edilib.

Xanəli Kərimli 70-ə yaxınlaşır. Bu sonrakı daha sərt, daha qarlı zirvələrin əzəlidir; fəqət, fəth olunduqca fərəh gətirən zirvələrin...

Baş alıb gedirəm dərdimlə qoşa,
Arxadan boy verən göz yaşlarıdır.
Üfüqdən əl edən nigaran ruhlar,
Ömrümün, günümün sirdaşlarıdır.

Bir boş yer görünür ruhlar yanında,
O mənim ruhumun yeridir bəlkə...
Təpədən dırnağa gəzdim dünyanı,
Təpədən ruhuma doğma bir ölkə.

Bu misralarda həm şairin yaşı görünür, həm şairin dərdi dərk etməsi görünür, həm də özünün hansı düşüncə mühitində olduğu görünür. “Görünür” ifadəsi burda kimsəyə qəribə gəlməsin.

(Davamı 5-ci səhifədə)

ŞAİRİN DÜNYA SAVAŞI,

yaxud həyatımızın ən yaxşı naxışlarının kitabı üzərində düşüncələr...

(Əvvəli 1-ci səhifədə)

Şair yaşadığı həyatın, gördüyü tale payının artıq zamanın ixtiyarında olan. Tarixləşmiş anların misranın içərisinə yığarkən elə hiss və duyğu tellərinə toxunur ki, oxucunun gözləri qarşısında real mənşərə canlanır. İnsan üçün təbii haldır. 50 yaşdan sonra nə qədər özü haqqında düşüncə, 70-ə yaxınlaşdıqca əbədi dünyanın əbədi hökmü haqqında daha çox düşünür. Və onun ruhlar sırasında yerini gəzməsi kifayət qədər başadüşülən olur. Şair "Sonra gec olar" adlı bu şeirinin sonrakı misralarında doğmalığın qurtarması, həyatla, dünyayla arasında yadlıq sədlərinin bərqərar olması, başqa sözlə, doğmalılıq sərhədlərinin itməsi onu acı həqiqətləri etiraf etməyə tabe edir. Yaş zirvəsinə doğru irəlilədikcə, qocalıq güc göstərir. Bir-birinə doğma olan insanlar öz sərhədlərinə çəkilir. Bir çox hallarda tərəflərdən hansınsa birinin iradə zəyifliyi, düşüncə məhdudluğu ucbatından dostlar arasında acı külləklər əsməyə başlayır. Və demək şairin insanlığın itməsi haqqındakı qənaəti qeyri-adi səslənmiş. Əlbəttə, bunu həyatın ağrı-acılarını görə-görə gəlib ömrün zirvəsinə çatmaqda olanlar daha yaxşı görür, daha yaxşı anlayar. Şeirin sonluğunda şair son dərəcə çılpaq bir qənaəti həm əsərinin bədii yekunu, həm də həyatla, dünya ilə mücadiləsinin epiloqu kimi təqdim edir.

Hələ ki, bir damla sevgimiz qalıb,
Hələ ki, bir damla əxlaqımız var,
Abırla köçməyin vaxtıdır, Allah!
İnsanlığı can verir, sonra gec olar.
Qətiyyətlə məğlubiyyət sədasi deyil, əslində dünya ilə savaşın qələbə təntənəsini təsdiq edən insanın səsidir bu. Bəli, yüz ildən artıq ömür sürmüş Pəri nənəm deyirdi ki, "hər kəs öz karvanı ilə getsə yaxşıdır". Elə öz karvanı ilə getmək, yəni, abırının, əxlaqının, hörmətinin, nüfuzunun üstündə mənzilə yetmək qələbə deyil, bəs nədir?!

Xanəli Kərimli dünya savaşını bəzən təbiətə dilləşməsində daha aydın və daha açıq üzə çıxir:

Sanki soyuqluyub təbib təbiət,
Gecələr yuxusu çəkilib ərşə.
Neçə min illərdi, milyon illərdi,
Bəlkə rast gəlməyib belə gərmişə.

Torpaqda, havada barıt iyi var,
Güllədən quşların yarılıb bağı.
Mərmidən təpələri oyuq-oyuqdu,
Meşələrin saç yolub çəkirlər ağrı.

Kabardın Balkar şairi Qaysın Quliyev deyirdi ki, cəbhədə atılan hər güllə bir ana ürəyinə dəyir. Xanəli Kərimli də güllədən bağı yarılan quşları yada salırsa, elə ana ürəyinə dəyən gülləni xatırladır. Meşələrin saç yolması, mərmilərin altını üstünə çevirdiyi torpaq yaralanmış, parçalanmış qayaların sinəsi şəhid vermiş oğul dağları çəkən bir xalqın taleyi deyilmi?

Şair "Dönə taleyimiz qağayılara", "İndi", şeirlərində fikrini davam etdirir. "Toğlu qayanın Məmməd Araza məktubu"nda şeirindəki motiv özündən əvvəl söz dövrünün sürmüş sələfinə sadə müraciət deyil, sıradan xitab deyil. Onunla dilləşməkdir; xələflik borcuna sadıqlıqdır. Hətta nağıl deyən nənəsinin nağıllarında da qiymət payını, tale payını gözləyir. Şəhid Ceyhunun (Ceyhun Orucəliyev şairin qardaşı oğludur) xatirəsinə həsr etdiyi şeirində də ürəyin qurban getdiyi məqam əslində dünyanı ittihamın hökmü kimi səslənir.

Xanəli Kərimli şeir üzərində, forma axtarışında kifayət qədər inamlıdır. Ruhuna, varlığına dolmuş olan duyğuları təbii şəkildə ifadə edir. Necə gəlişsə, elə yazır. Bu bəzən sərbəst şəkildə özünü göstərir, bəzən də sərt forma tələblərinə tabe olaraq üzə çıxır; "Bir də geri dönməyəcək bu qatar" şeirində kifayət qədər forma sabitliyi içində bir insan ömrü ilə həyatın əbədi bağlılığını düşüncə bitkinliyi ilə ifadə edib:

Son duracaq, dayanacaq sonmudur?

Hər sonluqda bir başlanğıc anı var.

Bundan belə yaşanacaq ömrümün,

Nə əvvəli, nə axırı, sonu var.

Nə gözəldir, demək qəmlənməyə, ümitsiz olmağa yer qalmır. Krişnadan gələn düşüncə ardıcılığı həm də həyatın davamlı olduğunu göstərir. Ömrünü başa vurmuş olanla, dünyaya yeni gələnin arasında qırılmaz əlaqə var. "İnanıram ki", "Həyat tablosu", "Hərdən" şeirlərində isə duyğuların sərbəst düşüncə ilə ifadəsi dəyişən həyat mənzərələrini gözlərimiz önündə canlandır. Bu tipli şeirlərin ən bariz nümunəsi kimi "Zamanıma, nakam dostlarıma və özümə elegiya" (27.11.2016) əsərinin üzərindən sükutla keçmək mümkün deyil:

Əslində öm-

rün ötmüş anları arzular uğrunda savaşın izləridir. Şair üçün bu izlər yaşarılıq haqqı almış sözdür.

Bu elegiya şeirin hər misrasında fikir gülləri var. Və əlbəttə, bu fikir güllərinin ətri, qoxusu ilə, yəni ruhumuza təsiri ilə varlığımıza bir xəfif kədər də gəlir. Nəsimi demiş: heç gül olmaz tikənsiz, heç də şadi qüssəsiz. Neyləmək olar, bu da həyatın əbədi qanunudur. Şair isə sadəcə bu qanunun həyata, ömrə çevrilmiş tale payı olmuş mənzərəsini yaradır:

Nə qədər ümumi insan taleyinə uyğun gələn portiret olsa da, bu şeirdə şairin özünün portiretindən gələn qabarıq cizgiləri də görməmək mümkün deyil.

"Tanrı müjdəsi" kitabında şairin çox dəyərlili lirik poemaları da yer alıb: "Ağrı", "Bütövlük", "İnam", "Təbil", "Bayrağımı uca qaldır, ana Vətən!" bu poemalar haqqında ayrıca danışmaq, geniş söz açmaq sözümüzün borcudur. Bəlkə bir vaxt bu barədə ayrıca və geniş danışdıq.

Xanəli Kərimlinin yaradıcılığında bir meyar əsasdır, Yaşar Qarayevin təbircə desək bu, "meyar şəxsiyyətdir". Onun elmi, ədəbi publisistik yaradıcılığı, dəyərli pedaqoji fəaliyyəti meyar olan şəxsiyyətinin bütövlükdə kamillik obrazını tamamlayır.

...Dünya ilə savaş qurtaran deyil! Uğurumuz çıxan xeyirlər - Tanrı müjdələri həyatımızın ən yaxşı naxışlarıdır.

Əli Rza XƏLƏFLİ

19.05.2021

